

STEINBACH JÓZSEF

A példabeszédek könyvének homiletikuma

A PÉLDABESZÉDEK KÖNYVÉNEK BEVEZETÉSTANA

Egy bibliai könyv homiletikumának kidolgozása a materiális homiletika feladatai közé tartozik, és a legelhanyagoltabb területe a homiletikának. Egy könyv homiletikuma alatt az adott könyv legfontosabb üzeneteit, teológiáját, tematikáját értjük. A homiletikum meghatározza az adott könyv magyarázatának legmarkánsabb irányát, amelyen belül számos üzenet meglátására kerülhet sor, mint ahogy a fénycsóva is sok mindent megvilágít maga körül, de mégis határozottan egy irányba mutat. A homiletikum meghúzza azt a keretet, amelyen belül az adott bibliai könyv magyarázata történhet. Tágabb értelemben a homiletikum magába foglalja az adott könyv legfontosabb hermeneutikai kérdéseinek tisztázását, nehéz textusainak magyarázatát, magyarázattörténetét, valamint azt, hogy nagy igehirdetőink hogyan prédikáltak e könyv alapján.

Néhány bevezetéstani ismeret felidézésére szükségünk van a Pédabeszédek könyve homiletikumának ismertetése előtt.

SZERKEZET

Az 1-9 fejezet címirata szerint Salomonnak, Dávid királyának példabeszédeit tartalmazzák, ezek nagyobb egységeket tartalmazó példabeszédek: ezen belül az egész könyv bevezetője az első 7 vers, amelyben a redaktor röviden kifejti, hogy az ifjabb nemzedéknek akar vallási és erkölcsi tanítást adni a bölcsék lejegyzett tapasztalatai alapján. Ezek élettapasztalatok, mert a „bölcesség az utcán kiált (2,20). Az 1-3 fejezet az istenfélelem és a bölcesség kapcsolatát hangsúlyozza, az 5-7 fejezetek a házasságtörés kérdésével foglalkoznak, közbeiktatva még három nagyobb témát a kezességről (6,1-5), a lustaságról (6,6-11), és az álnokságról. A 8-9 fejezetben a bölcesség megszemélyesítéséről, és a föld kezdete előtti létéről, és teremtésben való részvételéről, és az asztalához való hívogatásról van szó. Ezt a fejezetet az allegorikus írásmagyarázat közvetlenül Krisztusra vonatkoztatta. A kutatók szerint ez a szakasz a legkésőbbi eredetű a Pédabeszédek könyvében. A hosszabban formált és teológiai tartalmú tanító beszédek kétségtelenül a fogság utáni kor jegyeit viselik magukon, a Kr.e. III. században keletkezettek.

A 10-22 fejezetek a felirat szerint szintén Salomon mondásai, de formailag az különbözteti meg az előbbiektől, hogy ezek rövid, többnyire kétsoros mondások, gondolatpárhuzamok (parellizmusok), kb. 375 rövid mondás gyűjteménye. Témák szerint nincsenek csoportosítva. Többnyire antitetikus elrendezésűek, azaz az első sor igazságát, a második sor ellentéte erősíti. Vannak azonban szintetikus és szinonim parallelizmusok is: a szintetikus gondolatpárhuzamnál a második sor megismétli az elsőt, de magyarázza, vagy tovább is fűzi a gondolatot, a szinonim gondolatpárhuzam esetében ez az ismétlés úgy történik, hogy a második sor szinonimákkal megismétli az első igazságát. A mondások minden emberi viselkedést az Úr tetszése és nemtetszése szerint ítélnék meg, és a király iránti tiszteletről tanúskodnak, ezért valószínűleg királyi tisztviselők számára készült oktatói anyagról van szó. Anyaga kétségtelenül fogság előtti eredetű, és a királyság korából származik, Kr.e. X. század.

A 22-24 fejezetekben (22,17-től), más bölcsék mondásait olvashatjuk, két gyűjteményben. Az első gyűjtemény AMENEMOPE egyiptomi bölcs mondásait tartalmazza (Bírák kora Kr.e 1200-1000), a második gyűjtemény pedig egy ACHIKÁR nevű asszír bölcs mondásait

foglalja magába (Kr.e. 600). Ez a gyűjtemény tehát szoros kapcsolatban áll az ókori kelet bölcsességi irodalmával. Nem szolgál másolásról van szó azonban, hanem a keleti bölcsek írásos anyagának szabad és eredeti izraelita feldolgozásáról, amelyben az Úr félelme erőteljesen szerepet kap.

A 25-29 fejezetek a felirat szerint szintén Salamon példabeszédei, amelyeket EZÉKIÁS, Júda királyának emberei gyűjtöttek össze (Kr.e. VIII. század). Ezen belül a 25-27 a földműves, kézműves, vidéki élet tükre, míg a 28-29 az uralkodó tükre, amely szintén királymondásokat tartalmaz. Ennek a gyűjteménynek a korát a fogság előtti korból eredeztetik.

A 30. fejezet az edomita, észak-arab, masszai ÁGUR beszédeit tartalmazza, tehát ezek a mondások sem zsidó eredetűek. Águr beszéde egy panaszt (elfáradtam), egy hitvallást (Istennek minden szava szíinigaz, pajzsa Ő a hozzá menekülőknak), egy imádságot (se szegénységet, se gazdagságot ne adj nekem, táplálj engem hozzám illő eledellel), és különböző intéseket tartalmaz szolgákra, szülőkre, tisztaságra, kevélységre, szegénységre vonatkozóan. Támponatok hiányában a gyűjtemény korát nehéz meghatározni.

A 30. fejezet második fele un. számmondásokat tartalmaz, összesen ötöt: 1. Ez a három nem lakik jól, sőt ez a négy nem mondja, hogy elég: a holtak hazája, a meddő asszony, a föld, és a tűz. 2. Három dolog csodálatos előttem, sőt négy dolgot nem értek, a sasnak útját az égen, a kígyó útját a kősziklán, a hajó útját a mély tengeren, és a férfi útját a leánnyal. Ezek a számmondások sem izraelita eredetűek, és korukat is nehéz meghatározni. 3. Három dolog miatt rendül meg a föld, sőt négy dolgot nem bír elviselni, ha a szolgából király lesz, ha a bolond teleeszi magát, ha a megvetett nő férjhez megy. 4. Négy kicsi állat van a földön, amelyek mégis nagyon okosak, a hangyák, mormoták, sáskák, gyík. 5. Három lépked szépen, sőt négynek szép a járása, az oroszláné, a lóé, kecskebaké, és a hadserege élén álló királyé.

A 31 fejezet első szakasza LEMUÉL masszái király szavai, amelyekre anyja tanította őt, tehát intés formájában adott királymondásokról van szó. Az intések lényege tartalmilag az, hogy a király ne vesztegessen erejét nőkre, és a borivásra (de adjon bort a veszendőnek és az elkeseredettnek), legyen óvatos, és nyissa meg száját a némáért, és a mulandó ember ügyéért, valamint ítélkezzen igazságosan.

A 31. fejezet második fele a derék asszony dicsérete. Ez egy alfabetikus költemény, a héber abc. betűi szerinti arany abc. A derék asszonyban férje mindig bízik, mert férje vagyonát nem herdálja el, egész életében férje javát munkálja, előremenetelét segíti (férjét jól ismerik a városkapuban), fölkel még éjjel is eledelt adni háza népének, még éjjel is szóttéseket sző, és meleg ruhát készít – erő és méltóság árad róla, nevetve néz a holnap elé, nyelve bölcsességre és szeretetre tanít. Csalóka a báj és mulandó a szépség, de az Urat félő asszony dicséretre méltó.

SZERZŐSÉG ÉS KELETKEZÉS

A könyv szerzősége és keletkezése kapcsán azt mondhatjuk, hogy három felirat is SALAMON királyt említi a könyv szerzőjének (1,1; 10,1; 25,1), és Salamon király bölcsessége közismert más bibliai iratok szerint is, mégis a könyv alaposabb vizsgálata arra enged következtetni, hogy a könyv hosszú idő alatt keletkezett, és a Kr.e. III. században állhatott össze.

A keletkezés sorrendje a következő lehetett. Először összegyűjtik Salamon beszédeit (10-22 fejezetek, és Ezékiás korában a 25-29 fejezetek, Kr.e. X. század-VIII. század). Ehhez hozzácsatolják egy egyiptomi és asszír munka átdolgozását (Kr.e. VI. század, Achikár korát alapul véve). Majd ezeket összeillesztik és hozz illesztik a kisebb egységeket (30-31 fejezetek), végül az egész elé megírják az 1-9 fejezeteket (Kr.e. III. század).

MŰFAJOK

A Példabeszédek könyvében számos műfajt találunk. A másál a rövid kétsoros példabeszédet jelenti, rövid aforizmák, csattanós gondolatok ezek, közmondások, szentenciák és szállóigék. De találunk itt hasonlatot, szóképeket, képes beszédet, találós kérdést, amely a számmondások kiindulása lehetett, de a Példabeszédek könyve tartalmaz novellisztikus leírásokat is.

KORABELI BÖLCSESSÉGIRODALOM

Izrael bölcsességirodalmának része még a Prédikátor könyve, Jób könyve és néhány Zsoltár. Némelyek az Énekek énekét is ide sorolják, mások ezt a könyvet az ünnepi (öt) tekercsek (hámés megillót) között tartják számon. Izrael bölcsességirodalmához tartozik még néhány apokrif irat: Jézus Sirák könyve, Salamon Bölcsessége, és a későbbi rabbinisztikus irodalomból e műfajhoz tartozik még az Atyák mondásai (Pirké Aboth).

A PÉLDABESZÉDEK KÖNYVÉNEK TEOLÓGIÁJA

Izrael természetesen ismerte az öt körülvevő népek kultúráját, márpedig ezeknek a népeknek volt bölcsességirodalma (Mezopotámiában a Suméroknak, Asszír babiloniában, Egyiptomban, sőt a Kánaánita népeknek is), de keresik az izraeli bölcsesség forrásait az arabok (edomiták), sőt a görögök felé is. A kapcsolat annyi az izraeli és a korabeli népek bölcsességirodalma között, hogy hasonló a formája (költői forma, gondolatpárhuzam) és a témája (az örök emberi nagy kérdéseket, és hétköznapi gyakorlati életkérdéseket tárgyal), de Izrael bölcsességirodalmának egészen más a mondanivalója. Ebben van egyébként a Példabeszédek könyve teológiájának a lényege is.

A Példabeszédek könyvének alapfogalma a bölcsesség (hokmáh), amely az eredeti értelmében szerint gyakorlattal megszerzett tudás, szakértelem, valaki valamit csinál és jól csinálja. Sok területről, hosszú időn át megszerzett tudás, szakértelem, tapasztalat alkotja az életbölcsességet. Ez a bölcsesség az utcán kiált (8,1), azaz figyelemmel, nyitott szemmel, gondolkodva kell járni a világban, és akkor az ember a mindennapi tapasztalataiból megtanulhatja ezt a bölcsességet. De, ahogy alább hangsúlyozni fogom, az erre való készség teljességében az Isten ajándéka. A bölcsességet főként nem lehet pénzen megvenni (17,16).

A bölcsesség fogalmához rokon fogalmak kapcsolódnak, amelyeket az 1,2-6 társ elénk: okosság, értelem, megértés (biná), tanítás, intés, ismeret, tudás és ezek ellentétei: a bolondság, ostobaság, együgyűség. Az okos tanítások, értelmes intések által, amelyek mások tapasztalatain alapulnak, az ember útmutatást, ismeretet, tudást nyer. Ez az útmutatás a héberben a hajózáshoz tartozó szakkifejezés, melynek során az ember képes lesz irányítani a hajót, azaz saját életét, és képes különbséget tenni jó és rossz, helyes és helytelen, igaz és hamis között. Az értelmes mondások tehát olyan útjelző táblák az élet útján, mint Isten törvényei, parancsai. Ez tehát a gyakorlati életbölcsesség. Megfogadásuk eredménye a becsületesség, egyenesség, mert a becsületes emberek egyenes úton járnak, nem térnek görbe utakra.

A Példabeszédek könyve bölcsessége azonban több, mint pusztán szakértelem, megértés, vagy gyakorlati életbölcsesség, mert a bölcsesség kezdete az Úrnak félelme, a bölcsesség és a kegyesség egymást fedő fogalmak, ezért csak Isten adhatja a bölcsességet (1,7; 4,11; 9,10; 15,21; Jób 28,28; Zsolt 90,12; Zsolt 111,10). Ezért van az, hogy ahol a pogányoknál találnak bölcsességet, azt Isten ajándékának tekintik és felhasználják. A bölcsesség Isten tulajdonsága, ezzel teremtett (3,19) és ezzel irányítja a világot (Jób 38,37). Ez az isteni bölcsesség annyira felülmúlja az emberi bölcsességet, hogy valójában azt mondhatjuk, hogy egyedül csak Isten a bölcs, sőt sokszor annyira ellentétes az emberi bölcsességgel (21,30), hogy csak az az igazi bölcsesség, amit tőle kapunk, és amely szüntelenül rá figyel.

Jézus bölcs tanító is. Igehirdetésében ott a mondás, a rejtvény (Lk 7,32), a példázat; de Ő Krisztus is, akiben Isten bölcsessége megjelent (8, 22-31): „Ő, Isten gazdagságának, bölcsességének, ismeretének mélysége” (Rm 11,33). A Példabeszédek könyve beszél a megszemélyesített bölcsességről, főként a 8. fejezetben. Itt a szentíró a bölcsességről nem, mint fogalomról szól, hanem, mint személyt beszélteti. A bölcsesség ebben a fejezetben úgy mutatkozik be itt, mint aki öröktől fogva jelen van Istennél, és közreműködik a világ teremtésében is. A 8. fejezetben a teremtő és öröktől fogva Istennél levő bölcsesség himuszáról olvashatunk. A 3,19-20-ban is szó van arról, hogy Isten bölcsességgel alkotta meg a föld alapját, de ott a bölcsesség egy személytelen isteni tulajdonság, itt viszont személyes létező, aki a teremtés előtt „megszületett”, azután pedig, mint Isten „kedvence”, játszadozó gyermekként gyönyörködött a kialakuló világban. Ezt a részt, allegórikusan értelmezve, sokáig Jézus Krisztus ószövetségi leírásának tartották és még Athanáziusz is érvelt ezzel az igerésszel a Krisztus kettős természetéről szóló vitában. A protestáns ortodoxia pedig azonosította a 8,22-ben olvasható megszemélyesített bölcsességet a jánosi prae-egzisztens logosszal, tehát Jézus Krisztussal. Az azonosítás azonban elhamarkodott, a bölcsesség és az Ige ugyanis nem azonos. Az Ige testté lett, a bölcsesség azonban ilyen módon soha nem ölt testet. Születése (8,24) csupán képes beszéd, ahogy hasonlót a 90. zsoltárban is olvashatunk: „mielőtt hegyek születtek”. A bölcsesség megszemélyesítése egy költői eszköz, amely nem akarja a bölcsességet külön lénynek említeni, hanem azt akarja hangsúlyozni, hogy Isten a világot jól és bölcsen teremtette, mindent egy isteni rendező elv ural. Isten szinte játsszi könnyedséggel végezte a teremtés munkáját, a mitológiákban ismert (istenek közötti és démonokkal való) véres küzdelem nélkül. A teljes könyvre nézve azt a megoldást azonban homiletikailag helyesnek tartom, hogy Isten az egyedül bölcs, mi annyiban lehetünk azok, amennyiben Ő ezzel megajándékoz bennünket, az Isten bölcsessége pedig Krisztusban öltött testet és lett elérhetővé számunkra, ezért a bölcsesség mindig a megváltó Jézus Krisztussal való élő, személyes, hitbeli kapcsolat által élhető meg. Csak Krisztusban lehet istenfélőnek, bölcsnek, jónak, igaznak lenni, helyesen élni, hogy végül az ember a követendő úton járva elérje élete végcélját, és azt, aki várja az út végén. A Példabeszédek Könyve, így, az ószövetség nyelvén láttatja meg velünk az út, az igazság és az élet titkát. „Élet fája ez azoknak, akik megragadják, és akik rá támaszkodnak, azok boldogok” (3,18); „Aki engem megtalál, az életet találja meg, és kegyelmet nyer az Úrtól” (8,35).

A Példabeszédek könyvében a bölcsességek feltétlenül monoteista talajból nőttek ki. Mindig az egy Istenről beszélnek. Sajátos dolog továbbá, hogy a Példabeszédek könyve az egyetlen Istent mindig az ószövetségi tulajdonnéven, a Jahve, azaz az Úr néven említi. Az általánosabb Elohim, Isten név mindösszesen ötször szerepel itt, akkor is inkább gondolatpárhuzamból alkotott szinonimaként. Ez a monoteizmus az olvasók esetében is feltételezett, magától értetődő. Nincs szükség hitvallásszerű erősítésre, polémiára, apológiára. Itt a kegyes ember magától értetődően tekint az egy élő Úrra.

Ami azonban meglepő ebben a monoteizmusban, hogy tágabb, egyetemesebb, mint általában az ószövetségi iratoké. Itt nemcsak a választott néphez szólnak a bölcs mondások. A célzottak többnyire egyének, de ha nép-hez szól, akkor is általános érvennyel, minden népre gondol, nemcsak Izráel népére. Hiányzik Izráel prófétai jellegű megszólítása, mint ahogy hiányzik az Izráel életében végbement nagy üdvtörténeti értékű isteni tettekre való hivatkozás, mint az Egyiptomból való szabadítás, a szövetségkötés, az ígélet földjének elnyerése. Itt nincs szó a kultusról sem, nincs szó szombatáról, más ünnepekről, áldozati kultusról; de nincs szó bálványokról és azok szobrairól sem, azaz hiányoznak a nagy prófétai témák.

Ebben a könyvben az egyetemesebb érvényű gondolatok kerülnek előtérbe, amelyek Istenről, mint teremtőről, gondviselőről, és a szívek vizsgálójáról beszélnek. A teremtés Isten bölcs cselekvése volt (3,19-20), miként a Prédikátor és Jób könyvének bölcselője, a Példabeszédek könyve írója is csodálattal és félelemmel tekint a menny és föld Urára, akinek végtelen bölcsessége mellett az ember szinte semminek érzi magát. Isten gondviselő hatalmát a Példabeszédek az emberek életében szemlélteti, nem keresi a rossz okát, tényként megállapítja, hogy a világban egymás mellett élnek istenfélők és hitetlenek, bölcsék és ostobák, igazak és bűnösök, jók és rosszak, gazdagok és szegények, de az Úr nem hagyja el híveit, és mindenkinek megfizet (deuteronomista megfizetést, jóknak jutalom, gonoszoknak büntetés), így egyensúlyt teremt. Az Úr a szívek vizsgálója is. A szív itt értelmi, érzelmi és akarati központ egyben. A bölcs szív, az értelem (16,21). Itt szív, érzelem és értelem között nincs ellentmondás. A kettő összetartozik. Az Úr ismeri gondolatainkat, szándékainkat, terveinket, de az eredmény, az áldás csak Tőle jön. Az egyedül jó és bölcs Isten Úr a világ felett is, ebben a világban az Ő akaratának kell megvalósulnia, amely előbb, vagy utóbb a rossz fölött is diadalmaskodni fog.

A Példabeszédek könyvének tartalma a nagy prófétai témák helyett jó részben a legközönségesebb hétköznapi területe, kapcsolat más emberekkel, okosokkal és balgákkal, idegenekkel és tolakodókkal, nőekkel, saját testünkkel, nyelvünkkel, szemünkkel, fülünkkel, kezünkkel, lábunkkal. Ezek látszólag olyan nem teológiai kijelentések, amelyeket bármely gondolkozó ember megállapíthat, de amelyeknek mégis nagyon határozottan teológiai tartalmuk van. Az, hogy megmutassák, hogy az élet minden területe Isten uralma alatt áll.

Azaz Isten rendet teremtett ebbe a világba, az igaz és a hamis, a jó és a rossz, az értékek világa nem relatív világ, amely kultúrafüggő, hanem határozott és egyetemes, Istentől meghatározott tartalmuk van. Az etika nagy kérdése itt mintha megoldódna. A filozófiai etika történetében csak kevesen jutottak el eddig a szinte isteni magasságig. A Példabeszédek könyvében is az a töretlen meggyőződés fejeződik ki, hogy Isten igazsága, és a világba teremtett erkölcsi jó rendje érvényesülni fog.

Az igaz és a bűnös kifejezéseket nem szabad teológiailag abszolút értelemben venni, hiszen Isten előtt senki sem igaz (Jób 15,14; Rm 3,10), illetve mindenki ítéletre méltó bűnös (1Kir 8,46; Rm 3,23). Az ószövetség szerint igaz az, aki törekszik arra, hogy a jog és az igazság normái szerint éljen, bűnös viszont az, aki ismeri ezeket a normákat, mégis semmibe veszi őket. Teológiai értelemben egyedül Isten az, aki megigazít.

A 16 fejezetben többször olvasunk az Úr végzéséről, tervéről, döntéséről, ugyanakkor az ember lehetőségeiről. A 16,4-ben egyenesen a predestináció tanítását ismerhetjük fel: „mindent rendeltetésének megfelelően készítette az Úr, még a bűnöst is a veszedelem napjára”. Az ember azonban nincs tétlenségre kárhoztatva. Tervezzen, akarjon, keressen, de végül az

Úr dönt, és Isten végzése az emberi elgondolások betetőzése. Isten terveinkben alakítja a maga tervét. Ember tervez, Isten végez.

A PÉLDABESZÉDEK KÖNYVÉNEK TEMATIKÁJA

A Példabeszédek könyvének első 9 fejezete részletes elemzéssel, a folytatás pedig rövid mondásokkal szól arról, hogy mit ajánl, és mitől óv az istenfélelemben gyökerező bölcsesség. Ezek az ajánlások persze összefüggések nélkül, szétszórva találhatóak. Ha egységesen vagyunk kíváncsiak rá, akkor témakörönként össze kell válogatnunk a bölcsességeket.

Számos rendező elv lehetséges. Az egész könyvet szem előtt tartva kiválogathatom azokat a témákat, amelyekkel a könyv a legtöbbet és a leghangsúlyosabban foglalkozik.

De olyan rendező elv is lehetséges, ahol egy fejezet tematikáját gyűjtöm ki, és vizsgálom meg azokat egyenként alaposan, a fejezeten belüli egységes tematikákat egymás mellé rendelem, illetve meghatározom az adott fejezet leghangsúlyosabb tematikáját, amely egyben az igehirdetés alapigéje is lehet. Ebben a dolgozatban mutatunk erre is példát.

Rózsa Huba három nagy témakört említ: 1. A Példabeszédek könyve először is tisztázza az alapfogalmakat, ezekről már szoltunk: istenfélelem, bölcsesség-bolondság, igaz-hamis, jó-rossz, helyes-helytelen. Az ember jó, vagy rossz cselekedetei eldöntik, hogy életének külső feltételei miként alakulnak. Az igaz ember sikeres, a gonosz viszont bukásra van ítélve. Ez a szent és igaz Isten akaratából következik, aki érvényt szerez az erkölcsi rendnek. A bölcs ezt ismeri és ennek megfelelően cselekszik, a gyakorlati életszabályokban Isten akaratát látja. A bölcs cselekvés forrása és adományozója azonban Isten. Az előző fejezetben ezeket tisztáztuk. 2. Számos előírást ad a családi életre vonatkozóan, óv a házasságtöréstől, biztat a szülők iránti tiszteletre, a gyermekek gondos nevelésére. 3. Szól a közösséggel kapcsolatos feladatokról, kiemelve azt, ami előmozdítja a társadalom javát, hangsúlyozza a felebarát iránti szeretetet, az igazságosságot, a bölcs király jellemvonásait, felkarolja a szegények és elnyomottak ügyét, hiszen a szegény és a gazdag egyaránt az Isten kezében van, óv a hamis tanúságtól és a hazugságtól, a nyelv bűneitől, az idegen javak eltulajdonításától, a kapzsiságtól, a vagyon iránti bűvöletől, biztat a szorgalmas munkára és a lustaság kerülésére. Bőséggel említhetnénk még tematikákat, és mindegyikre tömérdek bibliai igehelyet. Ez a három tematika azonban a legmarkánsabb.

Vannak persze más tematizálások is, amelyek 4-5 főtémát, és ezekből elágaztatva több altémát állapítanak meg, de ezek lényegében nem különböző tematizálások, csak más csoportosítások. Elsődleges fő téma: Istenfélelem. Fő témák: bölcsesség-balgaság, igazság-hamisság, beszéd, nevelés és család, munka és szorgalom-lustaság. Másodlagos témák: gazdagság-szegénység, vagyon, gazdálkodás, kereskedelem, tervezés; úr és szolga, királyok, vezetők; barátság; gőg, önteltség, alázat, szerénység, reménység, félelem, öröm, bánat, harag, irigység.

A fent említett tematizálások mellett a szakirodalom a Példabeszédek könyve kapcsán leginkább annak etikájáról, pedagógiájáról, antropológiájáról, és társadalomelméletéről szólnak, így ebben a dolgozatban is ezeket vesszük sorra.

A PÉLDABESZÉDEK KÖNYVÉNEK ETIKÁJA

Itt rendező elvként a Tízparancsolat második kőtáblája kínálkozik. Az 5. parancsolat, a szülők tisztelete alapvető kívánalom a könyvben. Visszatérő buzdítás ez: „Hallgassatok fiaim, az atyái intésre” (4,1). Az apa mellett az anyát is gyakran említik. A jól nevelt ifjú aztán szülei büszkesége. Az engedetlen gyermek miatt azonban bánkódnak szülei. Az 5. parancsolat kiterjeszhető az előjárókra, akik példaként állnak a vezetettek előtt. A Példabeszédek elsősorban a király iránti tiszteletet hangsúlyozza. Emellett szól a nemzedékek közötti harmónikus, építő, Úr szerinti viszonyról.

A 6. parancsolat, az emberölés tilalma nem tartozik igazán a példamondások témaköréhez, mert a gondolata is olyan riasztó a szentíró számára, hogy szükségtelennek látja a vele való bővebb foglalkozást. Ennek ellenére ezzel kapcsolatban is találunk intéseket: „aki ártatlan ember vérént ontja, azt gyűlöli az Úr” (6,17), vagy „akit vérontás bűne terhel, hadd fusson a sír, ne segíts neki” (28,17). Az 1,11-15-ben pedig egy részletes tanítás olvasható, amely óvja a tapasztalatlan fiatalembert, ha rablógyilkosok akarják beszervezni, hogy álljanak lesben a vérontásra és töltsék meg az erszényüket. Ezzel indít a Példabeszédek könyve, a cél (1-9 vers) meghatározása után, és ezzel az indulattal indulunk el mi is minden reggel. Ez az életünk, a birtoklás, a másik fölé kerekedés, a könyörtelen létharc. E. Fromm nem véletlenül állít választás előtt a „Haben oder sein” c. művében. A Példabeszédek könyve ugyanezt teszi, a bölcs embert nem a birtoklás vágya vezérli, és életet nyer, a bolond viszont birtokolni akar, mindent ennek rendel alá, ez a halál útja, akár a kollektív halálé is. Jézus Krisztus a hegyi beszédben hasonlóképpen (bölcs mondásokban) beszél e két útról, és harmadik lehetőség nincs. A nyelv bűnei is ide tartoznak, hiszen a beszédünkkel is lehet ölni.

A 7. parancsolatról (ne paráználkodj) hosszú, novellisztikus módon (5-7 fejezetek), és rövid szentenciákban is szól a Példabeszédek könyve. Gyakorlati itt a szemléletes hasonlatok is. Ennek következményeiről is szól, mert a házasságtörő önmagát rontja meg, csapás és szégyen éri, gyalázata letörölhetetlen, vagyonát eltékozza, a megcsalt férj bosszúja fenyegeti; egyszóval az ilyen ember a tűzzel játszik (6,32-34; 6,27-29).

A 8. parancsolat (ne lopj) nemcsak konkrétan, hanem számos utalás formájában található meg a Példabeszédek könyvében. ÁGUR azért imádkozik, hogy se szegénységet, se gazdagságot ne kapjon, de el se szegényedjen, hogy ne kelljen lopnia (30,9). A könyv óv a hamis mérleg használatától, a hitvány árucikk eladásától, az uzsorakamattól, a vesztegetéstől, korrupciótól (20,23), és lopásnak számít az is, ha mindez a családban marad. Idetartozik az a gondolat is, hogy önmagát lopja meg az, aki rest.

A 9. parancsolat (hamis tanúzás, ne hazudj) konkrét megfogalmazást nyer a Példabeszédek könyvében, Isten ugyanis gyűlöli a „hazugságot beszélő hamis tanút” (6,19). A hamis tanúskodás gyilkos fegyver, hiszen ártatlan embert juttathat végveszélybe. Az Úr nem hagyja büntetlenül a hazugságot. A nyelv bűneit ide is besorolhatjuk, ahogy más értelemben a 6. parancsolatnál is említettük. A beszéd nemcsak másokra, hanem a beszélőre is súlyos következményeket hozhat, mert élet és halál van a nyelv hatalmában (18,21).

A 10. parancsolat, a gonosz kívánsággal és a vágyakkal kapcsolatos. Az Úr a szívek vizsgálója (17,3), ismeri vágyainkat, és azért óv a tiltott dolgok megkívánásától, mert a hiú sóvárgásnak következményei lesznek, ahogy ezt a lélektani folyamatot nemcsak a Példabeszédek könyve írja le, hanem a Jak 1,13-15 is. A gonosz, bűnös kívánság melegágya a tétlenség, mert a henyélő ember „ráér” töprengeni, kívánságait színezgetni. Más felesége megkívánásának tiltása is ide tartozik (6,25). A bűnös kívánság alapja sokszor lehet az irigység, de az Úr óv az irigységtől.

A PÉLDABESZÉDEK KÖNYVÉNEK PEDAGÓGIÁJA

Az ember boldogsága függ attól, hogy kellő bölcsességgel, megtalálja a jó utat, és kikerülje a holtak hazáját (15,24). A bölcsesség azonban nem születik az emberrel, hanem gondolkodás, ismeretek (szeretetlenben felfedezett igazság), tapasztalás, jártasság, azaz tanulás útján lehet megszerezni. A bölcsesség tehát tanítható, tanulás útján megszerezhető. Megtanulható, hogy az ember ne beszéljen meggondolatlanul, ne hamarkodja el tetteit, legyen szorgalmas, mértékletes és óvatos. Akinek pedig van bölcsessége, annak még több adatik (akinek van, annak adatik)

A gyermeket és a tapasztalatlan ifjút tehát tanítani kell. Ez pedig a tapasztalt bölcsék („vének”) feladata. Ők adnak tanácsokat a királyoknak és a népnek is (11,14; 24,6). A paptól jön a tanítás, a prófétától az Ige, a bölcstől pedig a tanács (Jer 18,8), akik az istenfélelemnek alárendelt közösségi életre és az erkölcsi élet tisztaságára figyelmeztetnek.

A nevelés azonban első renden a szülők feladata. A szülő nemcsak a mesterségre tanít, hanem az istenfélő életre is nevel, ezért a szelíd szó mellett olykor szükséges az okos fenyíték is (1,2). „Aki lágyan viselteti magát a saját dolgában, testvére annak, aki tönkretesz” – mondja a Példabeszédek könyve, vagyis aki elnéző, nem következetes a saját dolgaiban, különösen gyermekeinek nevelésében, az kezelhetetlenné teszi gyermekeit, és visszafordíthatatlan folyamatokat indít el személyiségükben. Természetesen nem a kegyetlen szigorról, hanem az „okos fenyítékről” van szó. Elengedhetetlen az időben és módjával alkalmazott dorgálás, amely káros következményektől menthet meg. „A gyermek szívéhez hozzátartozik az ostobaság, de a fenyítő bot kiűzi belőle” (22,15), ezért „aki szereti a fiát, időben megfenyíti” (13,24). A modern nevelés, a reformpedagógia mindezeket nem engedi meg, nem enged szankcionálni, látjuk is ennek kárát.

A tanulni vágyó embernek azonban igyekezetre van szüksége, mert tanulás, igyekezet, szorgalom nélkül senki sem lesz bölcs, ehhez nem elég a pusztán észbeli képesség, mert a bölcsesség nem pusztán okosság, lexikális ismeret, vagy intelligencia, és a bölcsességet nem lehet megvásárolni sem.

A Példabeszédek könyve azonban mindezek ellenére megemlíti a nehéz eseteket, akik nem akarnak tanulni, nem igyekeznek, akik nem fogadják meg a tanácsot, és még a verés sem használ náluk. Az ilyen bolond pedig önféjű lesz, akinek szíve és szája hamis, vesztét okozza önmagának és másoknak is, belőlük lesznek a megrögzött bűnösök, akik álnokul ellene tesznek az igazaknak, de akikre lesújt az Úr. A Példabeszédek könyve hiszi, hogy Isten igazsága és a világ erkölcsi jó rendje érvényesülni fog.

A PÉLDABESZÉDEK KÖNYVÉNEK ANTROPOLÓGIÁJA

Egy bibliai antropológiát olvashatunk a Példabeszédek könyve 4,20-27 verseiben. Ez az igeszakasz arra szólít fel, hogy „Fiam, figyelj szavaimra!” Ebben a figyelemben részt vesz az egész ember: a szív, a fül, a szem, a száj, és a láb. HANS WALTER WOLF magyarra is lefordított, remek könyve, „az ószövetség antropológiája” címmel foglalkozik részletesen ezekkel a testrészekkel. A Példabeszédek könyvének eme szakasza szinte summázza az említett könyv lényegét és felosztását. Itt, már a következő fejezetre utalva kísérletet teszek arra, hogy hogyan lehet a Példabeszédek könyve alapján prédikálni, a könyv, az Írás, és egy krisztológiai kontextus megvalósításával. Az ezzel kapcsolatos elvi homiletikai megállapításokat majd a következő fejezetben fogalmazom meg.

Kezdődik a fülnél: „Hajtsd füledet mondásaimra!”(20), tehát csendesedj el, figyelj az Úrra, hallgasd meg és halld meg az Úr szavát, fogd fel és értsd meg, amit mondani akar. Sorsdöntő, hogy a világ hangzavarában meghalljuk-e az Úr hangját? A bethániai Mária leült Jézus lábához és figyelt az Úrra, míg testvére Márta csupán a mindennapi munkával volt elfoglalva. Jézus ezt a szorgalmat dicséretesnek tartja, de az adott pillanatban Mária választotta a jobbik részt, amit nem vesznek el tőle soha. (Lk 10,42). A hallás az ember egész viselkedését, sorsát, közérzetét megváltoztatja, ezért könyörög Salamon „halló szívért!” (1Kir 3,9). Az ember nem a tükröből ismeri meg magát, hanem a hozzá intézett isteni megszólításból, a neki adott ígéretekből. Önismeretre csak Isten szavának meghallása, azaz elhívás által jutunk, amely új távlatot nyit meg előttünk. A hit ezért hallásból van, a hallás pedig Krisztus beszéde által (Rm 10,17). Ezért a beszéd soha nem nyomulhat előtérbe, illetve a beszédet mindig megelőzi az Igére való odahallgatás: „Aki arra felel, amit meg sem hallgatott, azt bolondnak tartják!” (Péld 18,13). Aki azonban a fülét becsukja az Ige előtt, az önmagából indul ki, csak magával foglalkozik, embertelenné lesz, magát isteníti és még vallásosságában is istentelenné lesz. A fül feladatának feladása az életről való lemondást jelenti (Ám 8,11), a végidőkben pedig a megváltással együtt jár majd a süketek füleinek megnyílása.

A figyelem második fokozata a szívvel kapcsolatos: „Óríz meg azokat szíved mélyén” (21)...Nem elég meghallani és felfogni, be is kell fogadni az Igét. A szív hústábláira kell írni az Úr szavát, hogy soha ne felejtjük el azt. Jézus anyja is forgatta az angyal által üzent Igéket a szívében (Lk 1,29).

A hit azonban nemcsak ismeret, és nemcsak szívbéli bizalom, hanem engedelmesség is. Erre utal alapigénkben a szem, a száj és a láb említése: „Ne téveszd szemed elől...szemed előre tekintsen, és egyenesen magad elé nézz!” (21, 25): vagyis ne tévesszük szem elől mindazt, amit Isten az Igéjében mond, ahhoz igazodjunk, eszerint éljünk, ez legyen a zsinórmérték. Jézus beszélt a hátratekingetés veszélyeiről is (Lk 9,62). Akinek nincs jövőbe vetett reménysége az gabalyodik bele a múlt mulasztásaiba és emlékeibe.

A láb említése –„ügyelj, hogy merre tart a lábad” (26) - szintén az Úr útján való járásra, a hiteles keresztyén életút fontosságára figyelmeztet.

A meghallott, befogadott és megfogadott Ige azonban válaszra vár, mégpedig igaz válaszra, azaz Isten színe előtt adott, és embertársaimnak szóló válaszra vár: „Tartsd távol szádtól a csalárdságot, és ajkaidtól a hamisságot” (24). A zsoltáros élete beteljesülését abban látja, hogy nyelve mindennap az Úr igazságait emlegeti (Zsolt 71,24). Pállal folytathatjuk az intést: „Egyetlen rossz szó ki ne jöjjön a szátokon, hanem csak ami épít” (Ef 4,29). Így válik a száj, amely szavakba önti a fül és a szem által észlelt dolgokat, azon szervvé, amely az embert minden más teremtmény közül kiemeli.

A szentíró összegzi ezt a figyelmet, amikor azt írja, hogy „minden féltve őrzött dolognál jobban őrizd meg a szívedet!” (23). Itt a szív más értelemben szerepel, mint az előbb. A szív itt, mint az ószövetségben szinte mindig, az ember értelmi, érzelmi és akarati központját jelenti, az ember lényét, azaz a teljes embert. Ezért az Úrra figyelni, és úrrá lenni a pusztító figyelmetlenségen csak úgy lehet, ha az ember nem az előremenetelét, a hatalmát, a milliárdjait őrzi féltve, hanem –újszövetségi Igékre gondolva- szíven találja az Ige, ennek nyomán képes szívében megkeseredni, és szívét átadva az Úrnak, újjászületik. Nagy kérdés, mi van, ki van a szívünkben. Mert a szív teljességéből szól a száj (Mt 12,34), és ahol a kincsöd, ott a szíved (Mt 6,21). Vigyázz, mi előtt, ki előtt nyitod meg szíved ajtaját. Jó

Sándor szerint van olyan ajtónyitás, amelynek emlékeitől még megújulva sem lehet igazán megszabadulni.

Figyelj, mert életbevágóan fontos ez a figyelmeztetés! Mert életet ad ez, azoknak, akik megtalálják, és gyógyulást egész testüknek (22). Beteg a világ. Ahogy Ézsaiás mondta, nincs rajta egy ép hely sem (Ézs 1,5). Az Úr ad gyógyulást! Nem tüneti kezelést, hanem teljes gyógyulást egész valódnak! Ezért a mai Ige döntésre hív! Az Úr nem kér sokat, csak az özvegyasszony két fillérjét, azaz mindent, egész életünket (Mk 12,42). Az egész ember beteg, az egész embert akarja meggyógyítani. Isten emberré lett, hogy mi emberré legyünk

A Példabeszédek könyvének antropológiáját más igehelyek alapján is megfogalmazhatjuk, mert ez a könyv sok helyen szól még a szív, a szem, a száj, a fül, a láb, a kéz szerepéről, és ezek együtteséről, tehát magáról az emberről. Néhányat még a lábjegyzetben összegyűjtöttem.

A PÉLDABESZÉDEK TÁRSADALOMELMÉLETE

A Példabeszédek könyve hangsúlyosan foglalkozik a király és a vezető személyével, különösen a 10-22. fejezetek, de a LEMUÉL királynak adott tanácsok is erről szólnak a 31,1-7. versekben. Paradigmaként a 16,10-15-t említjük meg itt. Ez a szakasz a kétsoros aforizmák között egy több versből álló, összefüggő egység. A király ajkáról felelős kijelentés hangzik el, ezért nem szabad téves ítéletet mondania. A király, a vezető Isten képviselőjeként cselekszik és beszél, ezért nem hoz téves ítéletet. Ez azonban csak akkor igaz, ha az Úrral jár, és tudja, hogy az Úrnál van az igazság (16,11). Izráel királyainak története csak kevésbé felel meg ennek az eszményképnek, mert közülük sokan elhagyták az Urat. A trónt csak az Úrtól való igazság teszi szilárdná (16,12). Az Úr szerinti vezető nem diplomatikus, hanem kedveli az igazságot és az őszinte beszédet (16,13), arca ragyogó, másokat felüdít, nem önmagának él, hanem jóakarátú mások felé (16,15), vigyáz indulataira, mert hatalmával visszaélve haragja mások halálát okozhatja.

Ide kell sorolnunk a Példabeszédek könyvének azokat a kijelentéseit, amelyek a családon túli emberi kapcsolatokat tartja szem előtt, amelyek az úr és szolga, gazdag és szegény, barát és ellenség kapcsolatával; a vagyonnal, a kezességgel; az összeesküvéssel, pártütéssel, viszályal, korrupcióval foglalkoznak.

A társadalom jóléte kapcsán is szól a példabeszédek könyve az életútról, nevezetesen arról, hogy az ember önző módon és részrehajlóan értékeli a saját életútját: „Minden útját helyesnek tartja az ember, de az Úr megvizsgálja a lelkeket” (16,2). Ez azt jelenti, hogy az ember mindig igazolja magát, a világ soha nem tartja magát bűnösnek (a népi társadalom vádolt háborús bűnösök sem tartják magukat bűnösnek), de Istené a végső ítélet, aki megítéli az ember tetteit, de a mögöttes lévő indítékot is. Ő az, aki tudja, mi a helyes és mi a helytelen, jó és rossz. Ezért az „életét tartja meg, aki útjára vigyáz” (16,7), de „van út, amely egyenesnek látszik, végül a halálba visz” (16,25). Ezek a kijelentések közösségi, társadalmi méreteken is megfontolandó kijelentések.

A PÉLDABESZÉDEK KÖNYVÉNEK TEMATIKÁJA EGY FEJEZET ALAPJÁN

A Példabeszédek könyvét tanulmányozva olyan rendező elv is lehetséges, ahol egy fejezet tematikáját gyűjtöm ki, és vizsgálom meg azokat egyenként alaposan, a fejezeten belüli egységes tematikákat egymás mellé rendelem, illetve meghatározom az adott fejezet leghangúlyosabb tematikáját, azt a fő gondolatot, amely újból és újból visszatér, illetve a

szentíró az adott fejezetben több igeversen keresztül foglalkozik ezzel a témával, amely egyben az igehirdetés fő témája is lehet, megkeresve a témához illő alapigét.

Vegyük példaként a 17. fejezetet, ahol több témáról is szó van, úr-szolga, gazdag-szegény, szülő-gyermek, öreg-fiatal témaköre mellett kiemelkedik a korrupció, a viszály, és a nyelv bűneinek témaköre. Ez a fejezet tehát főként a társadalomban gyakran előforduló kérdésekkel, problémákkal foglalkozik. Dr. Tóth Kálmán egyetemi jegyzete részletesen foglalkozik a 17. fejezet magyarázatával, és az igehirdetést segítő gondolatokat is ad.

A PÉLDABESZÉDEK KÖNYVÉNEK HOMILETIKUMA

A TEMATIKÁK ELMÉLYÍTÉSE AZ IGEHIRDETÉSBEN

RAVASZ LÁSZLÓ IGEHIRDETÉSÉBEN

A Példabeszédek könyve által kínált homiletikai lehetőségeket egy prédikációval szeretném illusztrálni, és a prédikáció rövid elemzése során a Példabeszédek könyve homiletikumának legfontosabb összetevőit is megfogalmazom. Ravasz László, „A gazdag és szegény találkozása” c. 1936-ban elhangzott igehirdetése egy kiváló paradigma erre. Az igehirdetés alapigéje a Péld. 22,2: „A gazdag és szegény összetalálkoznak, mindkettőt pedig az Úr szerzi”. Az igehirdetés lekioldója a Lk 16,19-31, a gazdag és a Lázár története.

Az igehirdetés gondolatmenete röviden a következő. A világ minden anyagi javának tulajdonosa maga Isten. Ő az örök tőke és Ő az örök munka. Az is kétségtelen, hogy a föld javait Isten az embernek adta, egy időre, hogy sáfárkodjék azokkal. A tálumokról szóló példázat szerint bűn, hogyha Isten javaival nem csinálunk forgalmat. Ezért a javak mindig gazdát cserélnek. Mindig adni kell, hogy vehessünk. A javaknak ez az Isten rendelte hullámozása apályt és dagályt teremt, némelyiknek sok jut belőle, másoknak kevés. Azt, hogy ki a gazdag és ki a szegény, nem lehet megmondani, mert nincs viszonylagosabb, mint a szegénység és a gazdagság. Nincs olyan gazdag, akinél ne lenne még gazdagabb, és nincs olyan szegény, akinél ne lenne még szegényebb. Isten a javak egy részét köztulajdonba, másik részét magántulajdonba adta, és háborúk dúlnak ezek arányának eldöntéséért. Az emberi élet szükségképpen termeli ki a gazdagságot és a szegénységet. Mindkettőt Isten szerezte, hogy egyiket a másikkal nevelje, de mindkettőt megrontotta a Sátán, hogy egyikkel a másikat megrontsa, pedig Isten azt akarja, hogy ők ketten találkozzanak. Kétféle találkozás lehetséges, ha farkasszemet néznek egymással, vagy ha megtalálják egymást. Az első találkozási lehetőségre hozza illusztrációként Ravasz László a gazdag és a Lázár példázatát. A gazdag nem érzett felelősséget Lázárért, nem döbönt rá arra, hogy Ő lenne hívatva Lázáron segíteni? Észre sem vette Lázárt? Ki a felelős a Lázárokért? Nem kaini a felelet, amely így kiált: talán őrizője vagyok-e én az én testvéremnek? De számíthatnak-e könyörületre e földön a gazdagok, ha a szegények összefognak ellenük, és bosszút állnak rajtuk. (Amikor kiadják a jelszót, hogy világ proletárjai egyesüljete. Mit tud erre mondani az egyház? Lehet, hogy éppen benne találják meg a bűnbakot?) Amikor e földön találkozik szegény és gazdag, akkor előbb-utóbb farkasszemet néznek egymással. Ezért nagyon fontos, hogy gazdag és szegény megtalálják egymást, hogy felfedezzék, hogy Isten egymás kiegészítésére, egymás szolgálatára szerezte őket, azért osztotta el egyenlőtlenül a javakat, hogy gyermekeit magához nevelje. Isten világában mindenki számára van kenyér, ruha, fedél, csak nem jut el mindenkihez. De ez nem Istenen múlik. A szegények kenyérét az Isten a gazdagoknál tette le.

Ez a tőke nagy lehetősége és felelőssége. Áldott, ha teljesíti ezt az isteni megbízást, ragadozó, ha nem. Mi a gazdag a szegénynek? Sáfára, gondozója, felelős pásztor. Ezt Isten iránti hálából kell tennie, miközben Krisztus törvényes érvényesül, hogy egyre kisebb lesz a távolság gazdag és szegény között. És mi a szegény a gazdagnak? Egy nagy jótétemény, hogy szolgáljon, küldetését betöltse, rendeltetését megtalálja. Alkalom arra, hogy Krisztussal találkozzék. Mert minden szegénynek Krisztus a keze, és Krisztusnak tesz szolgálatot az, aki az emberi nyomorúságot enyhíti. Ravasz László idézi Jézusnak a názáreti zsinagógában olvasott ézsaiási szavait. A szegény mindig egy követ, aki arra emlékeztet, hogy a názáreti zsinagógában kihirdetett egy új világ. A szegény a gazdag számára ígéret, alkalom, zálog. Mindkettő pedig eszköz Krisztus számára, akikben országát tovább építi. Szegénynek és gazdagnak együtt kell belépni az Isten országába, ha kézen fogják egymást, és amikor igazán találkoznak, akkor nincs többé gazdag és szegény, megszabadulnak a Mammon rabságától, és elsőként Isten országát keresik, és minden egyéb megadatik nekik.

Az igehirdetés három nagy részből áll. Az első részben Ravasz László kifejti az alapige által kínált témát, a gazdagság és szegénység témáját. Ehhez a Példabeszédek könyvéből, más ide vonatkozó Igéket is felhasznál, például, hogy mind a gazdagság, mind a szegénység az Úr által szerzett jelenség, ez a gondolat a Példabeszédek könyvében gyakran visszaköszön. De a táalentumok példázata által a témát a teljes Írás kontextusába, újszövetségi kontextusba helyezi. Igei módon, az adott bibliai könyv és a teljes Írás kontextusába helyezve fejt ki a témát. Emellett azonban lenyűgöző az a homiletikai intelligencia és műveltség, pontosabban fogalmazva isteni adottság, amelyre kitekintve, és mégis az Ige által megengedett mederben maradva kibontja a témát, ez esetben történelmi, és akkor aktuális történésekre, valamint gazdasági, szinte makorökonómiai ismeretekre utalva. A Példabeszédek könyve kiválóan alkalmas arra, hogy tematikus (de ugyanakkor megszólító) igehirdetéseket tartsunk, és a témát nemcsak a könyv és az Írás ide vonatkozó kontextusa által, hanem más területekről vett tudásunkkal is megvilágítsuk. Ezért a Példabeszédek könyve nemcsak igehirdetések, hanem bibliaórák, a bibliát, Isten Igéjét a ma emberéhez is közel vivő előadások megtartására is alkalmas, hiszen számos olyan, a szekularizált ember számára ma is aktuális témát hoz elénk ez a könyv, amelyen keresztül elindulhatunk a mából, és eljuthatunk az Igéik. Elindulunk a témából, azt először világi területek segítségével fejtjük ki, majd így közeledünk a téma Ige általi kifejtéséhez. Ez az indirekt módszer ma különösen eredményes módszer lehet, főleg az elegyháziatlanodott tömegek számára, akik ma minden direkt módszertől, joggal, megijednek.

Az igehirdetés második részében a gazdag és a szegény találkozásáról beszél. Először úgy beszél erről a találkozásról, mint akik farkasszemet néznek egymással. Itt szintén jelen van az újszövetségi kontextus, a gazdag és Lázár története segítségével.

Majd úgy beszél a gazdag és a szegény találkozásáról, mint akik megtalálták egymást, mert a gazdag a szegény számára sáfárság, gondozás, felelősség; ugyanakkor a szegény a gazdag számára alkalom arra, hogy rendeltetését betölthesse.

A prédikáció végén pedig megérkezik Krisztusig és az Isten országáig, addig az új világig, ahol már nem lesz gazdag, és szegény. Ez már a prédikációban a krisztológiai és a szótériológiai szempont, mert mind a gazdagnak, mind a szegénynek megváltásra van szüksége, amely Krisztusban jött el. A Példabeszédek könyve magyarázata során a krisztológiai és szótériológiai szempont érvényesítésére nagy szükség van, hiszen ebben a könyvben az igazság, a jóság, a bölcsesség győzeleméről, az Isten általi erkölcsi világrend győzelméről olvasunk a bűn, a gonoszság és az ostobaság ellenében. Ez a megígért győzelem azonban Krisztus után kiált, és Krisztusban adatik meg nekünk, hogy ebben a kegyelemben

újjászületve az ő bölcsessége, jósága, szeretete, igazsága, tisztasága munkáljon bennünk és hasson tovább általunk a világba.

FARKAS JÓZSEF IGEHIRDETÉSÉBEN

Farkas József egyik igehirdetése a barátság témakörét emeli ki a Példabeszédek könyvéből, és ezt a témát úgy bontja ki, hogy kapcsolatba hozza a Jób könyve 2. és 6. fejezetével. Ebben az igehirdetésben nemcsak a Ravasz László igehirdetésében már elemzett homiletikai lehetőségek kibontását követhetjük nyomon, hanem itt hatalmasan ragyog fel az, hogy a Példabeszédek könyvének gyakorlati mondanivalóját, és teológiai gondolatmenetét (Isten a jókat megjutalmazza, a bűnösöket megbünteti) hogy lehet elmélyíteni, továbbgondolni, és Krisztusi magasságokig emelni, sőt ez az igehirdetés a barátság témakörén át Jób könyve homiletikumára is döbbenetes mélységekkel mutat rá. Ezért ezt az igehirdetést mindenképpen ismertetni kívánom.

A lekción a Jób 6,12-23: „Baráti szeretetre van szüksége a szenvedőnek, mégha elhagyta is az Úr félelmét”. Az igehirdetés textusa a Példabeszédek könyve 19,4 és 18,24: „A vagyon sok barátot szerez, de a nincstelentől a barátja is elfordul”. „Van ember, aki bajba juttatja embertársait, de van olyan barát, aki ragaszkodik a testvérnél”.

Farkas József szerint Jób könyve nem elsősorban a szenvedés nagy misztériumával foglalkozik. A fő téma inkább Jób hite, hisz-e Jób Istenben? Isten gondolata Jóbról az, hogy mivel istenfélő, ezért áldott ember. A Sátán gondolata azonban éppen a fordítottja, mivel áldott, ezért istenfélő. Ez a fő téma: élő hit-e a Jób hite? Erre következnek rá a próbatételek. Hisz, mert áldott; de hisz-e majd akkor is, ha átkozott lesz, ha kifordul a léte? Hisz-e Jób, a jólététől függetlenül? Ez egy modern probléma ma is. Jób sem állta ki a próbát. Az elején még csak bírta, de aztán megátkozta születése napját. Mindaddig nem állta meg a próbát, amíg Istennel személyesen nem találkozott. Amíg valóságos istentapasztalat által élő hitre nem jutott. Addig is volt hite, de az egy tanult hit volt, melynek lényege az, hogy Isten a jókat megsegíti, a bűnösöket megbünteti (igen gyakran visszatérő gondolat ez a Példabeszédek könyvében is). A szenvedés kiütötte Jóbot ebből a régi gondolatrendszerből, a hagyományos hitéből. Jóbbon nem lehetett segíteni semmiféle teológiával, hanem csak a személyes Istennel való találkozás által. Nem a régi teológiájához tért vissza, hanem teljesen megújult hitet kap. Ennél olcsóbban az istenügyet ma sem lehet megúszni. Az igazi hit egy személyes, közvetlen istenélményben bontakozik ki. Ez Jób könyvének vonulata. Az nem igaz, hogy az Isten csak jutalmaz és büntet, hanem az Isten szabad, úgy tesz, ahogy akar. Jób elhallgat. Eddig jut el a Jób könyve. Amit majd az újszövetség üzenete teljesít ki igazán.

A harmadik nagy témája Jób könyvének a barátság témaköre. Jóbot meglátogatják a barátai. Jól kezdődik ez a látogatás. Mert leülnek mellé, és napokig meg sem szólalnak, együtt sírnak és együtt éreznek vele. Sőt ezután sem hagyják el Jóbot a barátai, segíteni akarnak rajta, de jó-e ennek a segítségnek a minősége, így kell-e segíteni? Dávid és Jonathán barátságáról írja a Szentírás, hogy JONATHÁN egész lelkével szerette Dávidot, olyannyira, hogy még az apjával is szembefordult Dávid érdekében. A vérségi kapcsolatot fölszámolta a barátságért. A barátság érdekében átlépett az isteni normák világán. A norma ugyanis az lett volna, hogy tiszteld atyádat. Ez a barátság bibliai definíciója. Az isteni normák helyett a barát pártjára állt Jonathán. Jób is ezt várta volna barátaitól. De kinek a pártjára állnak a barátok, Isten pártjára, a normák pártjára, vagy Jób, a barát pártjára, ahogy ezt Jonathán tette? Ez egy nagy próbatétele a barátságnak. Ők Isten pártjára álltak. A barátságot és az istenfélelmet összelegyítették, és azt mondták, hogy most az a barátság, hogy az Isten szavát közvetítjük

neked. Ez fájt Jóbnak. Jób perlekedett az Istennel, és barátokat keresett, akik mellé állnak, és veszik azt a bátorságot, hogy perelnek az Istennel. De a barátok az igazság, az erkölcsi rend, a hit, és hasonló magasztos eszmék nevében az Isten oldalára álltak, Jóbbal szemben. Az Isten felől akarták a barátságot gyakorolni. Jób barátokat várt és teológusokat kapott, akik megmagyarázzák az Isten dolgait; vigasztalást várt és Igéket, doktrinákat kapott.

Lehet úgy hibázni, hogy valaki az Isten oldalára áll? Egészen radikális ez a kérdés? Isten a végén megdöbbsentő választ ad erre a kérdésre, amikor azt mondja a barátoknak, hogy mutassatok be engesztelő áldozatot, mert rosszul beszéltetek rólam, és Jób imádkozzék értetek, hogy megbocsássak nektek? Egészen döbbenetes, hogy a barátok az Isten oldalára állnak, és az Isten igazságát mondják, és Isten ezt a magatartást így nem vállalja. Így már érthető Jób panasza, hogy „baráti szeretetre van szüksége a szenvedőnek, még ha elhagyta is az Úr félelmét”. A hitében megtántorodott embernek olyan segítségére van szüksége, amely nem teológia, doktrína, aki a barát mellé áll, és együtt perelnek az Istennel, míg az Isten meg nem jelenik.

Jób nem találta meg ezeket a barátokat. De Jób sejti, hogy kell, hogy legyen egy olyan barát, aki annyira mellém áll, hogy még az Istennel is szembe fordul, mert annyira egy velem. Ezért vallja, hogy „tudom, az én Megváltóm él”, kell, hogy legyen egy ilyen barát. Tovább nem megy Jób. Itt azonban rangrejtve Krisztusról van szó, aki olyan barát, hogy szembefordul az Istennel a barátért, nemcsak kora hivatalos teológusaival, hanem még a kereszten is a barátaiért imádkozik (bocsásd meg nekik, mert nem tudják, hogy mit cselekszenek), ennyire azonosította magát barátaival. Jézus Krisztusban jelent meg az a barát, akire Jób várt. A barát mellé áll, akkor is, még ha elhagyta az istenhitet. Nem teológiára van szükség, hanem arra Uram, hogy Te magad jelenj meg. Jézus Krisztus ezért hangsúlyozza, hogy nem mondalak többé titeket szolgának, mert ti az én barátaim vagytok. Jézus Krisztusban jelent meg az a barát, akire Jób várt.

Persze abszurd gondolat, hogy Jézus szembefordult az Istennel. Itt egészen pontosan arról van szó, hogy annyira azonosítja magát énvelem, hogy az én egész egzisztenciámat magára veszi, és úgy áll Isten elé. Erről van szó a megváltásban. Van-e ilyen barátom? Vagyok-e én valakinek ilyen barátja. A legnagyobb ajándék, ha Jézus Krisztusban valaki ilyen barátommá lesz. Küldetés, ha valakinek ilyen barátja lehetek. Ezt csak Jézus Krisztusban lehet megérteni és megélni.

EGY KONKRÉT IGÉBEN

Még egy igét kiemelek a Példabeszédek könyvéből, amelynek alapján e rövid bölcs mondások mélységeit, krisztusi távlatait bemutassam. A 22,3 így hangzik: „Az okos ember meglátja a bajt, de elrejtja magát. A bolondok azonban nekimennek és kárát vallják.”

A példabeszédek könyve bölcs mondásai mind mind egy élet tapasztalatainak mélységeit és örökkévaló távlatait mutatják be. Ezek átszenvedett, megtapasztalt, átgondolt, átimádkozott, megérlelt mondások.

Mit jelent ez az Ige? Induljunk ki a „baj” kifejezésből. Az itt szereplő főnév jelenthet problémát, konfliktust, bajt és veszedelmet. Az új fordítás veszedelemnek fordítja. Ezek, noha ugyanazon dolog szinonimái, mégis van közöttük árnyalatnyi jelentésbeli különbség. A probléma egy megoldandó feladat, amely előbb utóbb kezelhető lesz. Az életünk tele van problémákkal. Ezekre szükségünk is van, mert megoldásuk nevel, edz, érleli hitünket és

személyiségünket. Persze nem mindegy, hogy mennyi a probléma. A tömegével támadó problémaözön komoly stresszt eredményez, és kezelhetlenné teszi a helyzetet. Két ember vitája is lehet probléma, ami szeretettel megoldható, elsimítható. A konfliktus már más. Ezek olyan ember és ember közötti ellentétek, amelyek gyarló emberi érdekeken alapulnak, és emberi erőfeszítéssel soha nem oldhatók meg. Ma a túlnépesedett világban könnyörtelen létharcban élünk. Mindenki élni akar, és jobban akar élni, sok a tehetség, de kevés a lehetőség, és mindenki érvényesülni akar, sikereket akar, azt akarja, hogy észrevegyék. Sok az eszkimó, de kevés a főka. Ez a könnyörtelen létharc a konfliktusok forrása. A baj egy olyan váratlan esemény, fordulat, amely rajtunk kívül álló okokból történt. Az ember tehetetlenül áll ezekben a helyzetekben. A veszedelem pedig az a tapasztalat, amikor az embert megsuhintja a halál, és átéli a maga halandó, törekeny voltát. Veszedelem az is, amikor valami feszültség kirobban, és az élet peremére sodor embereket, népeket. A globalizált világ okán is óriási feszültségek halmozódtak fel, és ki tudja, hogy ezek mikor, hol, hogyan robbannak ki az Isten ítéleteként. Az Úr őrizzen meg bennünket ettől. E fogalmak esetében van fokozatos árnyalatnyi különbség a jelentésük között, de mindezek szinonimák, azaz egy irányba mutatnak: halandó életünk jelzőkövei ezek, amelyek a bűn rontotta emberi élet hasadtságára mutatnak rá, és az emberi élet megváltása után, Krisztus után kiáltanak.

Igénk szerint a bajhoz kétféleképpen lehet viszonyulni. Az első magatartás, az ostoba emberé, aki azonnal nekimegy a problémának. Ez többféle módon történhet. Vagy felülértékelem magam a problémával szemben. Megoldom, okos vagyok, szép vagyok, határozott vagyok. Manapság igen gyakori ez a magatartásmód. Ezzel kapcsolatban figyelmeztet az Ige, hogy aki azt hiszi, hogy áll, vigyázzon, hogy el ne essék. De az is ostobaság, amikor alulértékelem magam a problémával szemben, nekem ez nem megy, gyenge, erőtelen vagyok, nem vagyok rá képes, görcsbe rándulok, félek, pánik lesz úrrá rajtam. Ostoba magatartás az is, amikor valaki azonnal véleményt mond, ítéel, azonnal cselekszik, sokszor indulatból. Alapigénk mindezekre gondol, amikor azt mondja, hogy a bolond ember nekikmegy a bajnak. Felpörgött világunk is erre készített, azonnal gyorsan szólni, cselekedni, minden elmélyültség, és átgondoltság nélkül, minél gyorsabban, minél kevesebben, minél rövidebb idő alatt. Ennek pedig nemcsak az a következménye, hogy kárát valljuk, mi magunk is károsodunk ebben a kapkodásban, mert nincs örömünk a munkában, az alkotásban, mert elfáradunk, kiürülünk, hanem mi magunk károkat okozunk, összekapkodjuk a dolgokat, nem jól oldjuk meg, nem minőségi a munkánk, sőt mások lelkében is károkat okozhatunk. A bolond nekimegy és kárát vallja, még nagyobb lesz a baj, mert a dolgok többnyire nem oldhatók meg egy ültő helyükben.

A bölcs ember azonban meglátja a bajt, de elrejtí magát. Itt az elrejtőzés nem azt jelenti, hogy kivonul a világból, kimenekül a problémás helyzetből, „hadd forogjon a világ keserű levében”, vagy a jól ismert mondás szerint, „állítsátok meg a földet, le akarok szállni róla”. A bölcs ember látja, meglátja a bajt, két lábbal a földön jár, de elrejtí magát. Itt az elrejtettségg fogalmát akkor értjük meg, ha tudjuk, hogy ez egy terminus technikus, egy szakkifejezés, olyan min az „elfordítás”. Isten elfordítja a gonoszok tanácsát, ahogy József is megtapasztalta: „ti gonoszt gondoltatok ellenem, de Isten terve jóra fordította azt!”. Az elrejtettségg itt azt jelenti, hogy mielőtt nekimennénk a problémának, elrejtőzünk. Négy ilyen terület van, amely elrejtettséggel biztosít, és ezek közül a negyedik a legfontosabb: az egyik a magány, vannak olyan helyzetek, amikor senki emberre nincs szükségünk, a másik ilyen terület a házasság, a harmadik a szűk család, és a negyedik az élő Istennel való kapcsolat. Ezek az emberi élet rejtett tartományai, amelyek elrejtettséggel, védettséggel, elmélyedési lehetőséggel biztosítanak. THEODOR BOVET svájci lelkigondozó, pszichiáter írt egy könyvet „félelem és elrejtettségg” címmel. Fejtegetésében arról szól, hogy az emberek szíve azért van tele félelemmel, mert

kivetettek a világba, az élet küzdőterére, és nincs rejtett tartományuk, „Hinterland”-juk. Ezért folyamodnak mindenféle pótcselekvésekhez, mint különböző szenvedélyek, öncélú szexualitás, politizálás, siker hajhászása. Igénk azt mondja, hogy mielőtt bármit teszünk, de különösen ha döntő dolgot teszünk, először el kell rejtőzni, át kell gondolni, meg kell beszélni, át kell imádkozni. A 42. zsoltár mondja, hogy „miért csüggedsz el lelkem, bízzál Istenben”, szintén a „zsoltáros hangsúlyozza, hogy „hívj segítségül engem a nyomorúság idején, én megszabadítalak téged, és te dicsőítesz engem”, Jeremiást biztatja az Úr: „kiálts, és én megfelelek”. Nem nekimenni a dolgoknak, és ütni-véteni azokat, hanem először elrejtőzni. Minden étkezés előtt ima, minden reggeli elcsendesedés egy ilyen elrejtettség, mert bármi történhet aznap, ezért szükségem van arra, hogy előtte megálljak, és ne csak úgy nekimenjek a napnak. SCHIFF ANDRÁS a Művészetek Palotájában tartott koncertjén kijött a pódiumra, meghajolt, megtapsolták, a nézőtér elcsendesedett, ő a zongora és a zenekar felé fordult, és zongorára téve a kezét, fél percig csendben állt. Ez az elrejtettség, nem csak úgy nekiment a Mozart zongoraversenynek. A mi Urunk Jézus Krisztus sokszor gyakorolta ezt az elrejtettséget.

Alapigénk után következő igevers szinte megerősíti a ma Ige üzenetét: „Bízzál az Úrban, és Ő meggazdagít” (22,4). Nincs annál nagyobb gazdagság, mint amikor az ember Krisztusban megtapasztalja ezt az elrejtettséget. A Kolossé levélben olvassuk, hogy a „ti életetek el van rejtve a Krisztussal együtt az Istenben”. Egy örült világban nagy szükség van erre az elrejtettségre, márcsak azért is, hogy az ember normálisan végig tudjon haladni ezen az életen, és megtapasztalva ezt az erőt adó elrejtettséget, felvértezve vettessen ki a világba, betöltve küldetését, és megérkezessen az örök hazába.

A 300. dicséret énekel erről az elrejtettségről: „Lelkem drága Jézusa, hozzád hajt a félelem, míg üvölt a habtusa, és nő a vész a tengeren. Rejts el, rejts el, itt ne hagyj, míg eláll a fergeteg, biztonságos révet adj, majd fogadd el lelkemet”.

KAZUÁLIS IGEHIRDETÉSEK A PÉLDABESZÉDEK KÖNYVE ALAPJÁN

A Példabeszédek könyve homiletikailag textuális kincsesbányája a kazuális igehirdetések számára, nemcsak esketési és temetési igehirdetésekre gondolok, de konfirmáció, évnyitó, évzáró, családi istentisztelet, és egyéb speciális alkalmak esetére is. Ravasz László igehirdetéseit e tekintetben is tanulmányoztam. Az adatbázisomban 15 Ravasz László igehirdetést találtam a Példabeszédek könyvéről. Ezek 80%-a kazuális igehirdetés.

ESKETÉSI IGEHIRDETÉSEK ALAPIGÉI

Egymás képe, Péld 27,19, „Mint a vízben egyik orca a másikat megmutatja, úgy egyik embernek szíve a másikat”. A házastársak alkottak a másokról egy képet. De a másikban nézhetem a saját képemet is, amely lehet vád, mert ez a kép arról beszél, hogy még mindig nem vagyok elég jó, türelmes, odaadó, megbocsátó, még mindig üzlet és nem áldozat nekem a házasság, de ugyanakkor ennek a képnek a meglátása lehet jutalom is, mert látom benne azt, hogy a másik számára a legdrágább és a legfontosabb vagyok. Mindkét kép akkor biztató, ha úgy kezdünk hasonlítani egymásra, ha Krisztus ábrázolódik ki bennünk, ha egymást kezdjük erre a csodálatos képre formálni.

Eleve elrendelés a házasságban, Péld 18,22, „Megnyerte a jót, aki talált feleséget, és vett jóakaratot az Úrtól”. A házasság nem véletlen, nem tőlünk függ. Ezzel múltó viszonyra, kiszámíthatatlan balesetté változtatjuk a házasságot. A házasság isteni kényszerűség, a

legnagyobb ajándék, kegyelem, ugyanakkor küldetés is. A házasság forrása és torkolata Isten örök kegyelme. Ilyen tömören és mélyen tudott Ravasz László beszélni a Példabeszédek alapján a házasság református értelmezéséről, és az eleve elrendelésről (ennek tömör és vigasztaló kifejtését még egy temetési igehirdetésben is megcsodálhatjuk).

Felelősség és a hit, Péld 16,9, „Az embernek elméje gondolja meg az ő útját, és az Úr igazgatja annak járását”. Erről az Igéről esketési és temetési igehirdetést is mondott Ravasz László. Az ember elméje gondolja meg az ő útját, azaz felelősséggel tartozik cselekedeteiért istennek, magának, embereknek. Nagy ajándék, hogy Isten felelőssé tett cselekedeteinkért. Ebben nagy bizalom jut kifejezésre. Isten a saját borából adott nekünk, magához emelt. Különösen a házasságban nyilvánvaló ez a felelősség, felelősség a másikér, családunkért, és így rajtuk keresztül önmagunkért is. Ez a felelősség azonban nem jelenti azt, hogy a magunk és a reánk bízottak sorsát mi alakítjuk. Nem mi határozzunk afelől, hogy mikor és hová érkezünk. Nem mi döntjük el, mit hoz a holnap. Ezt sem erővel, sem hatalommal, sem anyagi javakkal nem alakíthatjuk. Ezt Isten magának tartotta fenn. A hit pedig éppen az, hogy ez előtt a tény előtt boldogan meghajol. Holnapunk Nála van a legjobb helyen, aki a legfőbb bölcsesség, és aki tudja, mi válik javunkra. Azért vagyunk itt, hogy a sorsvállalás közös tényét e hit erejével hajtsátok végre.

TEMETÉSI IGEHIRDETÉSEK ALAPIGÉI

Három kívánság, Péld 30,8, „A hiábavalóságot és a hazugságot távoztasd el tőlem! Se szegénységet, se gazdagságot ne adj nekem, táplálj engem hozzám illő eledellel”. Dr. Bereczky Sándor felett elmondott igehirdetés a függetlenségről (anyagi javaktól), a hűségről (a hazugság ellenében a valósághoz), és az örökkévalóságról szól. Az emberi léleknek van valami titokzatos éhsége, amit nem tud kielégíteni arany, rang, tett, siker, amely túlnő a látható dolgokon. Ez az emberhez illő eledel. Ez adatott Krisztusban.

A derék asszony dicsérete alapján több temetési igehirdetés is elhangzott (szám szerint három, míg egy esketési).

Akarat és sors, Péld 16,9, „Az embernek elméje gondolja meg az ő útját, de az Úr igazgatja annak járását”. Ez az igehirdetés arról a nagy kérdésről beszél, hogy az ember mennyiben alakítja maga a sorsát, és mennyiben az Úr. Az Igéből is egyértelmű a válasz, amit Ravasz tömör mélységgel fogalmaz meg ebben a temetési igehirdetésben. „Utunk járását az Úr igazgatja. Amit mi gondolunk, megsemmisül az előtt, amit az Úr gondol rólunk. Ezt a gondolatot illusztrálja az elhunyt életében (halottszerűség), majd hangsúlyozza, hogy sorsunk mögött az Úr rejtőzik, aki nemcsak erejét mutatja meg, hanem kegyelmét és örök jóságát is. De ez nem csak életünk napsütötte perceiben, hanem a nehéz órákban is megmutatkozik, mert Isten sorsunkban több, mint gondviselés, Ő az eleve elrendelés. Milyen jó arra gondolnunk, hogy az Ő kezében vagyunk, ő határozott felőlünk, amikor még ég és föld nem is volt formálva. Ezt a vigasztalást betetőzi azzal, hogy Krisztusban örök életet hirdet, és lelke által bizonyossá tesz arról, hogy akik az Istent szeretik, azoknak minden a javokra van.

Kétféle bölcsesség, Péld 8,12-21, „Én a bölcsesség együtt lakom az eszességgel, és nálam van a megfontolt tudás”. Ravasz László beszél a homo sapiens bölcsességéről, amiről a Példabeszédek könyve szól, ez a „chokma”, erre épül fel a világ és a társadalmi rend, józanság, gyakorlatiasság, megfontoltság, tiszta ítélet, öntudat, életbölcsesség, munka, erkölcs. Ilyen volt az elhunyt is, mondja Ravasz. De van egy másik bölcsesség, a logos, Krisztus bölcsessége. Ez a bölcsesség a világ szerint bolondság (1Kor 1,25-30), mert minden

tanítása abban a tételben van, hogy Isten testté lett érettünk, helyettünk szenvedett, bűneinkért meghalt. Ez nem gyakorlati életbölcseesség, hanem titok, amin emberi értelem át nem hatolhat.

KONFIRMÁCIÓKOR ELHANGZOTT IGEHIRDETÉS

Konfirmáció alkalmával elhangzott igehirdetés a Kinek adom a szívemet című prédikáció a Péld 23,26 alapján, „Adjad, fiam, a te szívedet nekem”. Isten a szíveteket kéri, mert az a szív, amelyet kér, nagy veszedelemben van, mert nem akarják az emberek Istennek adni. Ha látsz üres, kihalt életet, akkor tudd, hogy ők nem adták a szívüket, hanem megtartották maguknak. Szívünk az övé a teremtés és a megváltás jogán. Megtapasztalhatjátok, hogy mit tud Isten e szívből csinálni.

EGYÉB ALKALMAKON ELHANGZOTT IGEHIRDETÉS

A kecskeméti Tanítónőképző felavatásán Ravasz László „A női arc dicsőségéről” beszélt szintén a Péld 31,10 és 25-26 alapján, ahol a derék asszony dicséretéről van szó.

EGYÉB HOMILETIKAI SZEMPONTOK

ÉLETKÖZELISÉG

A Példabeszédek könyve nem akar mindent megérteni és megmagyarázni, mint a görög filozófia. Elfogadja azt, ami adott a tapasztalat számára, és ebből kiindulva gyakorlati életbölcseességre, helyes életvitelre törekszik.

Az istenfélelem, mint az Isten iránti bizalom ösztönöz az általa kijelölt úton való járásra, hiszen az Úr tudja, mi a jó, és mi a rossz, Ő pedig javunkat akarja, viszont az általa teremtett erkölcsi rend beteljesedéséből következik, hogy a bűnösök is elnyerik méltó büntetésüket. Ezért „az Úr félelme az élet forrása, a halál csapdáinak kikerülésére” (14,27).

A Példabeszédek könyve ezért nem akar kész rendszert adni, az élet mindent átfogó kérdéseire, nem a valóság fogalmi és teológiai megragadása érdekli, nem törekszik, tanrendszer, dogmatika megalkotására. Ehelyett az élet konkrét eseményeire figyel, élettapasztalatokat ragad meg, értékeli, és ezek alapján tanácsolja az Úr félelmében élő embert, mégpedig röviden, tömören.

Ez a tény arra készíti a Példabeszédek igéi alapján mondott igehirdetést, hogy az is aktuális, gyakorlati, életközeli módon foglalkozzon a könyvben felvetett, ma is aktuális területek kifejtésével, miközben mindezekre evangéliumi megoldást is ad. Ezekben az igehirdetésekből dominálhat a tanítói elem, az adott téma kifejtése során, de nem a téma rendszeres kifejtésére, hanem annak gyakorlati alkalmazására, mai applikálására, és evangéliumi megoldására kell helyezni a hangsúlyt.

Számomra egyébként is nagy kérdés, hogy mennyire alkalmas egy úrnapi délelőtti istentisztelet, a mai körülmények között, a mai hallgatóság elmélyültsége, koncentráció képessége figyelembe vételével komoly tanítói igehirdetésre és annak befogadására, erre inkább a bibliaóra és egyéb alkalmak kínálnak lehetőséget. A ma embere (a kiskorú keresztyéneket kivéve) nem tanrendszerre vár, és nem is erkölcsi tanításra, hanem az Úrral való találkozásra, és általa megerősödéssre, megújulásra, hogy így az életproblémáit az Ige világosságában, gyakorlati módon átgondolhassa, és a hétköznapiakban legyen ereje és

bölcsessége krisztusibb emberként élni. Ennek megvalósítására kiválóan alkalmasak a Példabeszédek könyvében kínált Igék.

Azt magam is vallom, hogy a Biblia, és a keresztyénség nem elsősorban mindenre választ adó tanrendszer, hanem Istenfélelem és ennek megfelelő élet. Mindkettő, Jézus Krisztusban, kegyelemként adatik számunkra.

EGYETEMESSÉG

Homiletikai hozadéka van annak a ténynek is, hogy a Példabeszédek könyve egy egyetemes igénnyel megírt könyv. Először is egyetemes kitekintésű könyv: a Példabeszédek könyvének korpuszába beleszerkesztették a korabeli, nem izraeli bölcsességirodalom felismeréseit is. Így került a könyvbe a 22-24 fejezetek anyaga, AMENEMOPE egyiptomi (Kr.e. 1000), és ACHIKÁR asszír-babiloni (Kr.e. 600) bölcs mondásai, valamint a 30-31 fejezetekben ÁGUR és LEMUÉL masszái (edomi arab) királyok gondolatai. Az Úr lelke más népek és más kultúrák között is munkál. Az Úr a föld és annak teljessége. Ennek felismeréséhez óriási alázat és hit kell, ami a Példabeszédek könyvének sajátja.

Másodszor a Példabeszédek könyve egyetemes témákat, egyetemes emberi problémákat taglaló könyv. Olyan egyetemes kérdésekkel foglalkozik, amely minden embert érinthet. Itt hiányoznak a nagy teológiai témák, és általános emberi problémák kerülnek az előtérbe. A Példabeszédek könyve alapján mondott igehirdetések kiválóan alkalmasak arra, hogy bárkit megszólítsunk az Úr életformáló üzenetével. Ezeket a témákat már többször felsoroltuk.

Harmadszor, ezekre a problémákra egyetemes választ ad a Példabeszédek könyve. Ezek a kérdések ugyanis minden ember mindenkori problémái. Kultúrától, nemtől, bőrszíntől, lakóhelytől, vallástól, világnézettől függetlenül minden ember, attól, hogy ember, hasonló problémákkal küzd, amelyekre az Úrtól való, evilági, és mégis öröklétbe tekintő választ ad a Példabeszédek könyve, mégpedig a bölcsesség útját.

Negyedszer azonban ez az egyetemes válasz az egyetemes (krisztusi) megoldás felé indít el. Elénk adatott a bölcsesség útja, amely az Isten akarata, és nekünk is egyedül ez az út az élet útja, de nem tudunk bölcsnek lenni. Életünk megváltás után kiált, Krisztus után kiált. Amikor ÁBRAHÁMOT kiválasztotta az Úr, akkor azzal az egyetemes gondolattal tette ezt, hogy általa nyerjen áldást a föld minden nemzetsége, azaz a zsidó nép által minden nép lehetőséget kapjon az Úr megismerésére. Krisztusban az Isten új szövetséget kötött az emberiséggel, melyben kegyelmét minden népre kiterjesztette. Nem az üdv univerzalizmus problémájáról van szó a Példabeszédek könyvében, hanem arról, hogy az Úr lelke mindenütt munkál, és kegyelme mindenkit el akar érni. Az igehirdetésnek erre az egyetemességre tekintettel kell lenni. Egyetemes kitekintés, egyetemes problémák, egyetemes válasz, és egyetemes megoldás, ez a Példabeszédek könyve.

KIDOLGOZOTTSÁG

A bölcs mondások azért rövidek, tömörek, mert átgondolt, megért, kiérlelt gondolatok. Ezek az aforizmaszerű bölcs mondások lehetőséget adnak, sőt kényszerítenek arra, hogy az igehirdető is átgondoltan, koncentráltan fogalmazza meg mondanivalóját. Nem

az igehirdetés hosszáról van elsősorban szó, bár meggyőződésem, hogy a ma hallgatósága képtelen 20-25 percnél tovább intenzíven figyelni egy igehirdetésre, hanem az igehirdetés kidolgozottságáról, amelyben minden gondolat, és mondat a helyén van, és egy felesleges szó sem hangzik el, csupán annyi, amennyi az üzenet átadásához szükséges. Ez a kiforrott gondolatsor, és nem gondolatáradat, megóv bennünket minden fárasztó terjengősségtől, pontosan tudja, mit akar mondani, honnan hova akar eljutni, hogyan kezdi és hogyan fejezi be mondanivalóját, még azt is, hogy pontosan mi lesz az utolsó mondat. Az ingerek által túlterhelt és fáradt mai gyülekezet ilyen megérlelt, kidolgozott igehirdetésre vágyik, csak ezt tudja befogadni, és továbbgondolni, csak ez lesz üzenetté és lelki, valamint életközeli táplálékká számára.

SZEMLÉLETESÉG

Szólni kell még a Példabeszédek könyve képes beszédéről, amely homiletikailag az illusztrálás fontosságára hívja fel a figyelmet. Az üzenet sok mondásban képiesen, főként hasonlatokban van megjelenítve, amely arra készíti az igehirdetőt, hogy az üzenet megvilágítása érdekében ő is odategye a mából vett legmegfelelőbb képet, történetet, eseményt, szemléltetőanyagot.

Néhány ilyen Igét hozok igazolásként, de regimentet lehetne idézni: „a jóakarát, fűre hulló harmat, a király haragja azonban morgó oroszlán” (19,2), „a zsémbes asszony olyan, mint a szüntelenül csepegő háztető” (19,13), „úgy tör rád a szűkölködés, mint az útonálló, és mint a fegyverese rabló” (24,33-34), „mint a hideg hó aratás idején, olyan a hűségese követ, azoknak, akik küldik, mert felüdíti urai lelkét” (25,13), „mint aranyalma ezüstmányéron, olyan a helyén mondott Ige” (25,11), „mint a hideg víz a tikkadt embereknek, olyan a messi földről kapott jó hír” (25,24-28), „mint a madár, amely elhagyja fészket, olyan az, aki elhagyja lakóhelyét” (27,8), „mint a kutya, amely visszatér okádására, úgy ismétli a bolondságát az ostoba” (26,11), „mint az ezüstmáz bevonja az agyagedényt, úgy vonja be a sima ajak a gonosz szívet” (26,23).

PÉLDABESZÉDEK KÖNYVE AZ IGEHIRETÉSÉRŐL

A Példabeszédek könyve ószövetségi megfogalmazásban szól az igehirdetés csodájáról is: „Az ember értelme tervezget, de az Úr adja meg, hogy mit mondjon a nyelv” (16,1). A magyarázatos Biblia szerint ebben az igeversben Istennek az ember terveire adott válaszárol van szó. Megközelítően azonos jelentésű a mi közmondásunk: „Ember tervez, Isten végez”. A 16,9 fejezi ki még pontosabban ezt a gondolatot: „Az embernek az értelme terveli ki az útját, de az Úr irányítja a járását.” A 16,1-ben azonban ennél többről van szó. Az az értelmezés is lehetséges, hogy Isten beavatkozása következtében az ember szavainak más lesz a hatása, mint ahogyan azt maga előre elgondolta. Ez pedig már az igehirdetés csodája, és egyben a homiletika egyik alaptörvénye, nevezetesen, hogy az ember eltervezi a beszédét, igehirdetését, gondolatmenetét, kidolgozza a prédikációt egészen a mondatokig és a szavakig, de amikor elkezd (szabadon) beszélni, azaz a papírtól elszakadva prédikálni, attól kezdve egyedül az Úr kezében van az, hogy mi hangzik el valójában, és annak milyen hatása lesz. Ez Isten kegyelme, a Szentlélek munkája, aki a prédikáció egyedüli alanya (szubjektuma).

Ide tartozik a 16,20 is, amely az igehirdetéséről, mint az írásmagyarázat fontosságáról szól: „Aki megérti az Igét, annak jó dolga lesz”.

Az igehirdetés időszerűségének fontosságára utal a 25,11 „mint aranyalma ezüstitányéron, olyan a helyén mondott Ige”.

Az igehirdetés gyülekezetszerűségére következtethetünk a 27,23-ból, miszerint „ismerd meg juhaidat egyenként, törődj gondosan a nyájakkal”. Itt a bölcs mondás megfogalmazója sem az állattenyésztésre utal, hanem akár arra, hogy a király ismerje meg azokat, akik felett uralkodik, mert csak így tud az ügyükben helyes ítéletet hozni. A lelkipásztor sem tud gyülekezetszerűen, és még inkább „ad personem”, személyesen szólni, ha szorgalmas és folyamatos pásztori munka által nem ismerte meg azokat, akik a nyájához tartoznak.

IRODALOMJEGYZÉK

- A Szentírás magyarázata, Jubileumi kommentár, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Bp, 1972.
- Archer, Gleason L., Az ószövetségi bevezetés vizsgálata, KIA, Bp, 2001.
- Biblia, Magyarázó Jegyzetekkel, Kálvin Kiadó, Bp, 1996.
- Farkas József, 1979 január 07-én elhangzott igehirdetése, csak hanganyag.
- Hirdesd az Igét, Igehirdetők kézikönyve, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Bp, 1980.
- Keresztyén Bibliai Lexikon II, Kálvin Kiadó, Bp, 1995.
- Megmentéstől a megtartásig, igehirdetések a Példabeszédek könyve alapján, Kiadó és évszám nélkül.
- Ravasz László, Korbán I., Franklin Társulat, Bp, én.
- Ravasz László, Legyen világosság I-II., Franklin Társulat, Bp, 1938.
- Reisinger János, Sola Sriptura előadások, Bp, 2002-2006, csak hanganyag.
- Rossier, H, Példabeszédek könyve, GBV, én.
- Rózsa Huba, Az ószövetség keletkezése, Szent István Társulat, Bp, 1986.
- Steinbach József DRL-ban megjelent meditációk, a Példabeszédek könyve 1-8 fejezetei alapján, összesen 24 igehirdetés.
- Szabó Andor, Lábam előtt mécses a Te Igéd, II, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Bp, 1988.
- Tóth Kálmán, Az Úrnak félelme ez a bölcsesség, Ószövetségi bölcselkedés a Példabeszédek, a Prédikátor és Jób könyve alapján, Kálvin Kiadó, Np, 1998.

- Tóth Kálmán, Magyarázat a Példabeszédek könyve egyes fejezeteihez, Bp, é.n.
- Tóth Kálmán, Ószövetségi bevezetés, Bp, 1981.
- Werner, Dietrich, Das Buch der Sprüche, Wuppentaler Studienbibel, Wuppertal, 1985.
- Wolf, Hans Walter, Az ószövetség antropológiája, PRTA, Pápa, 2004.